

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2008. gada 12. februārī

lietā Nr. 2007-15-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Uldis Ķīnis, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Juris Jelāgins, Kristīne Krūma un Viktors Skudra,

pēc Jolantas Kalniņas-Levinas pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2008. gada 15. janvāra tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Valsts sociālo pabalstu likuma 7.¹ panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 110. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. 2002. gada 31. oktobrī Latvijas Republikas Saeima (turpmāk – Saeima) pieņēma Valsts sociālo pabalstu likumu (turpmāk – Pabalstu likums), kas stājās spēkā 2003. gada 1. janvārī. Pabalstu likums noteic valsts sociālo pabalstu veidus un to personu loku, kurām ir tiesības uz šiem pabalstiem.

Atbilstoši Pabalstu likuma 3. panta pirmajai daļai viens no regulāri izmaksājamiem pabalstiem ir bērna invalīda kopšanas pabalsts, un to izmaksā kopš 2006. gada 1. janvāra.

Pabalstu likuma 7.¹ panta pirmā daļa tās sākotnējā redakcijā noteica: „Bērna invalīda kopšanas pabalstu piešķir personai, kas kopj bērnu, kuram Veselības un darbspēju ekspertīzes Ārstu valsts komisija ir noteikusi invaliditāti un izsniegusi atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību sakarā ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem, ja minētā persona nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”).”

Šā panta otrā daļa noteica: „Bērna invalīda kopšanas pabalstu nepiešķir, ja tajā pašā laikposmā vienam no bērna vecākiem sakarā ar šā bērna piedzimšanu vai kopšanu ir piešķirts maternitātes pabalsts vai bērna kopšanas pabalsts.”

Tiesības saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu rodas no dienas, kad bērnam invalīdam izsniegts Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu komisijas atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību. Bērna invalīda kopšanas pabalsta izmaksu izbeidz, kad beidzas termiņš, uz kuru noteikta invaliditāte un īpašas kopšanas nepieciešamība, vai kad bērns sasniedz 18 gadu vecumu.

Saskaņā ar Pabalstu likuma 16. pantu bērna invalīda kopšanas pabalstu piešķir vienam no bērna vecākiem vai aizbildnim, ja bērna vecākiem ir atņemtas bērna aprūpes vai bērna aizgādības tiesības, bērna vecāki ir miruši vai atrodas bezvēsts prombūtnē vai bērna vecāki nav sasnieguši likumā „Par sociālo drošību” noteikto sociālās rīcībspējas vecumu.

Latvijas Republikas Ministru kabinets (turpmāk – Ministru kabinets) 2005. gada 13. decembrī izdeva noteikumus Nr. 940 „Noteikumi par bērna invalīda kopšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta piešķiršanas un izmaksas kārtību” (turpmāk – Noteikumi Nr. 940). Noteikumu 2. punkts paredz, ka bērna invalīda kopšanas pabalsta apmērs ir 50 latu mēnesī.

Satversmes tiesa 2007. gada 21. februārī pasludināja spriedumu lietā Nr. 2006-08-01. Ar šo spriedumu Pabalstu likuma 7.¹ panta pirmajā daļā

ietvertais nosacījums – „ja minētā persona nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”)” – atzīts par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam un spēkā neesošu no 2006. gada 1. janvāra.

Saeima 2007. gada 20. septembrī pieņēma likumu „Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā”. Ar šiem grozījumiem no Pabalstu likuma tika izslēgta 7.¹ panta otrā daļa. Likuma pārejas noteikumu 11. punktā tika noteikts, ka minētais grozījums stājas spēkā 2008. gada 1. janvārī.

2. Konstitucionālās sūdzības iesniedzēja (turpmāk – Iesniedzēja) lūdz atzīt Pabalstu likuma 7.¹ panta otro daļu (turpmāk – apstrīdētā norma) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. un 110. pantam un par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža.

2.1. Iesniedzējas ģimenē aug divi bērni. Vienam bērnam Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu komisija (turpmāk – VDEĀK) ir noteikusi invaliditāti un izsniegusi atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību.

Pēc maternitātes atvaļinājuma Iesniedzēja devusies bērna kopšanas atvaļinājumā un līdz dienai, kad bērns sasniedzis viena gada vecumu saņēmusi bērna kopšanas pabalstu – apmēram 80 latus mēnesī. Pēc tam, kad bērns sasniedzis viena gada vecumu, viņa saņēmusi bērna kopšanas pabalstu – 30 latus mēnesī.

Iesniedzēja norāda, ka Satversmes tiesas 2007. gada 21. februāra spriedumā atzīts, ka nodarbinātiem bērnu invalīdu ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem vecākiem arī ir tiesības uz bērna invalīda kopšanas pabalstu – 50 latiem ik mēnesī. Pēc šā sprieduma viņa atteikusies no bērna kopšanas pabalsta un izvēlējusies saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu līdz ar to palielinot ģimenes ienākumus par 20 latiem mēnesī.

Kaut arī Satversmes tiesa nosprieda, ka Pabalstu likuma 7.¹ panta pirmā daļa zaudē spēku ar tās spēkā stāšanās dienu, t.i., ar 2006. gada 1. janvāri, Iesniedzējai tiesības uz bērna invalīda kopšanas pabalstu ir no 2006. gada 28. jūlija, kad viņai izsniegts VDEĀK atzinums.

2.2. Iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētā norma ir pretrunā ar Satversmes 91. pantu, jo likumdevējs esot nepamatoti noteicis atšķirīgu attieksmi pret bērna invalīda ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem vecākiem, kuri saņem bērna invalīda kopšanas pabalstu, un tiem šādu pašu bērnu vecākiem, kuri šo pabalstu nesaņem.

Pēc Iesniedzēja ieskats, atšķirīgai attieksmei nav leģitīma mērķa.

Bērna invalīda ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem kopšana prasa lielus papildu līdzekļus, taču, ja vecāks atrodas maternitātes atvaļinājumā vai bērna kopšanas atvaļinājumā, viņam nav tiesību uz šiem papildu līdzekļiem.

2.3. Iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētā norma ir pretrunā arī ar Satversmes 110. pantu.

Iesniedzēja norāda, ka valstij ir pienākums izveidot un uzturēt sistēmu, kas vērsta uz ģimenes sociālo un ekonomisko aizsardzību, veikt tādas atbalsta pasākumus, kas ir pietiekami efektīvi un, cik vien tas iespējams, atbilst pirmām kārtām bērna vajadzībām. Turklāt atbilstoši ANO Bērna tiesību aizsardzības konvencijai valstij ir pienākums nodrošināt bērnus invalīdus ar cienīgiem dzīves apstākļiem, atzīt bērna invalīda tiesības uz speciālu aprūpi un atbalstīt tās nodrošināšanu.

Savukārt apstrīdētā norma, nosakot, ka bērna invalīda kopšanas pabalstu neizmaksā, ja viens no bērna vecākiem atrodas maternitātes vai bērna kopšanas atvaļinājumā, pierāda, ka bērna invalīda ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem aprūpe netiek apmaksāta, kaut arī šādu bērnu kopšana prasa lielus papildu izdevumus.

Iesniedzēja uzsver, ka maternitātes pabalsta mērķis ir darbā neiegūto ienākumu kompensēšana maternitātes iestāšanās gadījumā, lai nodrošinātu atbilstoša dzīves līmeņa saglabāšanu, kā arī lai aizsargātu sievietes īpašo fizioloģisko stāvokli pēc dzemdībām.

Savukārt bērna kopšanas pabalsta mērķis ir sniegt atbalstu ģimenēm sakarā ar papildu izdevumiem, kas rodas, kopjot bērnu līdz divu gadu vecumam. Iesniedzēja norāda, ka, neraugoties uz saņemto maternitātes vai

bērna kopšanas pabalstu, saglabājas lieli papildu izdevumi, ko prasa tieši bērna invalīda ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem kopšana. Līdz ar to ierobežojumam vienlaicīgi ar maternitātes pabalstu vai bērna kopšanas pabalstu saņemt arī bērna invalīda kopšanas pabalstu tiem vecākiem, kas atrodas maternitātes atvaļinājumā vai bērna kopšanas atvaļinājumā sakarā ar šā bērna piedzimšanu, nav leģitīma mērķa.

3. Latvijas Republikas Saeima atbildes rakstā norāda, ka ar Pabalstu likumā izdarītajiem grozījumiem no šā likuma izslēgta 7.¹ panta otrā daļa. Kaut arī Saeima uzskatījusi, ka persona, kura kopj bērnu invalīdu ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem, jau tiek nodrošināta ar vairākiem atbalsta pasākumiem, tomēr pēc apstrīdētās normas lietderības izvērtēšanas tā no likuma izslēgta.

Saeima secinājusi: ņemot vērā bērna kopšanas pabalsta apmēru, būtu iespējams šādai personai nodrošināt lielāku atbalstu un panākt „jūtamu atšķirīgu attieksmi”. Izslēdzot ierobežojumu vienlaikus ar bērna invalīda kopšanas pabalstu saņemt arī maternitātes pabalstu vai bērna kopšanas pabalstu, pašreiz tiek nodrošināts nepieciešamais līdzsvars starp personas tiesībām un valsts pienākumu sociālo tiesību jomā.

Secinājumu daļa

4. Apstrīdētā norma zaudējusi spēku 2008. gada 1. janvārī, kad stājās spēkā 2007. gada 20. septembra likuma „Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā” 3. panta otrā daļa, kas paredz no likuma izslēgt apstrīdēto normu. Saeima uzskata, ka līdz ar to lietā vairs nepastāv strīds, un lūdz to ņemt vērā, turpinot vai izbeidzot tiesvedību šajā lietā.

Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai ar Satversmes tiesas lēmumu, ja apstrīdētā norma (akts) ir zaudējusi spēku. Minētais vērsts

uz to, lai nodrošinātu Satversmes tiesas procesa ekonomiju un Satversmes tiesai nebūtu jātaisā spriedums lietās, kurās strīds vairs nepastāv.

Tādējādi Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmā daļa paredz Satversmes tiesas tiesības izbeigt tiesvedību, bet ne pienākumu to darīt (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 12. jūnija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-06-03 11. punktu*). Līdz ar to, konstatējot šajā normā paredzētos apstākļus, Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai tomēr nepastāv apsvērumi, kas nosaka nepieciešamību turpināt tiesvedību.

Konstitucionālo sūdzību persona iesniedz, lai aizstāvētu savas Satversmē noteiktās pamattiesības. Tādēļ, apsverot jautājumu par tiesvedības izbeigšanu lietā, Satversmes tiesai visupirms jāņem vērā nepieciešamība aizsargāt personām Satversmē noteiktās pamattiesības.

Fakts, ka apstrīdētā norma zaudējusi spēku, var būt nepietiekams, lai novērstu visas negatīvās sekas, kas personai radušās sakarā ar apstrīdēto normu. Satversmes tiesas spriedums ir vienīgais tiesiskais ceļš, kādā konstitucionālās sūdzības iesniedzējs var panākt savu aizskarto tiesību aizsardzību. Tā, piemēram, lietā Nr. 2002-06-01 Satversmes tiesa konstatēja, ka konstitucionālās sūdzības iesniedzējas pārstāve lūgusi Satversmes tiesai lietu neizbeigt, kā argumentu minot to, ka Satversmes tiesas spriedums esot vienīgais tiesiskais ceļš, kādā iesniedzēja varot turpināt savu aizskarto tiesību aizsardzību (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 4. februāra sprieduma lietā Nr. 2002-06-01 7. punktu*).

Izskatāmā lieta ir ierosināta uz konstitucionālās sūdzības pamata. Šajā lietā Iesniedzēja lūgusi atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no 2006. gada 1. janvāra, proti, no apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīža. Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Iesniedzēja lūgusi tiesvedību lietā neizbeigt. Līdz ar to Satversmes tiesai jāizvērtē, vai apstrīdētā norma ir nepamatoti aizskārusi Iesniedzējai Satversmē garantētās tiesības un – ja šāds aizskārums noticis – vai ar apstrīdētās normas izslēgšanu no likuma ir pietiekami novērstas visas negatīvās sekas, kas radušās šīs normas piemērošanas rezultātā.

Tātad ir nepieciešams turpināt tiesvedību lietā.

5. Satversmes 110. pants noteic: „Valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības.”

Izskatot lietu, Satversmes tiesa ir saistīta ar prasījuma robežām, proti, tai jāpārbauda apstrīdētās normas atbilstība augstāka juridiskā spēka tiesību normām, ņemot vērā iesniedzēja argumentāciju un pieteikumā atspoguļotos motīvus un apsvērumus.

Šajā lietā Iesniedzēja ir apstrīdējusi ierobežojumu saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu vienlaicīgi ar maternitātes pabalstu vai bērna kopšanas pabalstu.

Satversmes 110. pantā lakoniski formulēts, ko valsts aizsargā, bet nav konkretizēts, kādā veidā šī aizsardzība var tikt īstenota. Vienas no tiesībām, ko garantē šī Satversmes norma, ir bērnu invalīdu tiesības uz īpašu valsts atbalstu un aizsardzību (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2006-08-01 11. punktu*).

Interpretējot Satversmes 110. pantā ietvertās pamattiesības, vienlaikus jāņem vērā starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietvertās normas un to piemērošanas prakse (*sk. Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2004-02-0106 10. punktu*).

Pienākums nodrošināt iespējami plašāku aizsardzību un palīdzību ģimenei izriet no Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, kura 23. panta pirmā daļa noteic, ka „ģimene ir dabiska sabiedrības pamatvienība, un tai ir tiesības baudīt sabiedrības un valsts aizsardzību”. Ģimenes tiesības uz īpašu aizsardzību citastarp ietver arī tiesības uz valsts sniegtu finansiālu atbalstu (*sk.: Nowak M. U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary//Kehl, Strasbourg, Arlington: N.P.Engel – 1993, p. 407*).

Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 10. pants noteic, ka „ģimenei, [...] jānodrošina iespējami plašāka aizsardzība un palīdzība, [...] kamēr tās pienākums ir gādāt par nepatstāvīgajiem bērniem un viņu audzināšanu”.

Savukārt bērnu invalīdu tiesības uz īpašu aprūpi un palīdzību ir noteiktas 1989. gada Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijā par bērna tiesībām (turpmāk – Bērna tiesību konvencija). Atbilstoši šīs konvencijas 23. panta 1. punktam „Dalībvalstis atzīst, ka bērniem ar fiziskiem vai garīgiem traucējumiem jādzīvo pilnvērtīga un pienācīga dzīve tādos apstākļos, kas viņiem nodrošinātu cieņu, veicinātu pašpaļāvību un sekmētu aktīvu piedalīšanos sabiedrības dzīvē”.

Šā paša panta 2. punktā ir noteikts, ka dalībvalstis atzīst bērna invalīda tiesības uz īpašu aprūpi. Valsts atbilstoši saviem resursiem veicina un nodrošina palīdzības sniegšanu bērnam, kam uz to ir tiesības, kā arī par viņa aprūpi atbildīgajām personām. Savukārt atbilstoši Bērna tiesību konvencijas 23. panta 3. punktam minētā palīdzība tiek sniegta, ja vien iespējams, bez maksas, ņemot vērā vecāku vai citu bērna aprūpētāju finansiālos resursus. Palīdzības mērķis ir garantēt, lai bērnam ar īpašām vajadzībām būtu nodrošināta efektīva pieeja izglītībai, profesionālajai sagatavošanai, medicīniskajai aprūpei un veselības atjaunošanas pasākumiem, sagatavošanai darba gaitām, lai bērns spētu vispilnīgāk sociāli integrēties un individuāli attīstīties, tostarp lai tiktu veicināta viņa kultūras un garīgā attīstība.

Arī Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērna tiesību aizsardzības komiteja, diskutējot par bērnu invalīdu tiesībām, atzīmējusi, ka ir būtiski atbalstīt ģimenes, kurās aug bērns invalīds (*sk.: Summary of the general discussion „The rights of children with disabilities” of the United Nation Committee on the Rights of the Child (CRC/C/69) para. 319, 331 and 333*).

Eiropas Sociālā harta garantē ģimenes tiesības uz valsts aizsardzību: „Lai nodrošinātu ģimenes kā sabiedrības pamatvienības attīstībai nepieciešamos apstākļus, Puses apņemas veicināt ģimenes dzīves

ekonomisko, juridisko un sociālo aizsardzību ar tādiem līdzekļiem kā ģimeņu pabalsti, fiskālie atvieglojumi, dzīvojamā fonda nodrošināšana ģimenēm, pabalsti jaunlaulātajiem un citiem piemērotiem līdzekļiem.” Šī norma valstij uzliek par pienākumu ieviest un uzturēt ģimenes pabalstu sistēmu. Pabalstiem jāaptver ievērojams daudzums ģimeņu un jābūt pietiekamiem, lai nodrošinātu ģimenēm atbilstošu ienākumu papildinājumu. Pabalsti ir regulāri jāpārskata, ņemot vērā inflācijas līmeni (sk.: *Digest of the Case Law of the ECHR. Council of Europe, March 2005, pp. 73 – 74. //http://www.coe.int/T/F/Droits de l%27 Home/Cse/Digest bil mars 05.pdf*).

Eiropas Sociālā harta nesniedz izsmeļošu ģimenes politikas instrumentu sarakstu, proti, nenoteic, kādi var būt pabalsti un kad tie ir izmaksājami. Ievērojot noteiktas minimālās prasības, valstis pašas ir tiesīgas izvēlēties savus līdzekļus ģimenes sociālās un ekonomiskās aizsardzības īstenošanai (sk. *Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 8.2. punktu*).

Lai arī Satversmes 110. pantā noteiktais personai nerada tiesības saņemt valsts atbalstu konkrēta veida un apmēra pabalsta formā, tomēr valstij, rūpējoties par bērniem un ģimeni un ievērojot pārējās Satversmes normas un tiesību principus, ir jāveic tādi atbalsta pasākumi, kas ir pietiekami efektīvi un, cik vien tas iespējams, atbilst adresātu, pirmām kārtām bērnu vajadzībām (sk. *Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-10-03 13.1. punktu un Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-10-03 13.1. punktu*). Pienākums jebkura ar bērnu saistīta jautājuma izlemšanā pirmām kārtām maksimāli ievērot tieši bērna intereses valstij izriet no Bērna tiesību konvencijas.

Minētās konvencijas 3. panta pirmā daļa noteic bērna interešu prioritāti. Šis princips paredz, ka visās darbībās un lēmumos, kas skar bērnu, uzmanība pirmām kārtām jāveltī viņa interešu iespējami labākai nodrošināšanai. Šis ir viens no galvenajiem Bērna tiesību konvencijas

principiem, kas nosaka visu bērna tiesību un brīvību interpretāciju. Minētais princips ietverts arī Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta pirmajā daļā.

Satversmes tiesa ir sniegusi skaidrojumu, ka bērna tiesību un interešu prioritāte nozīmē to, ka ne vien tiesai un citām institūcijām savi lēmumi jāpieņem, ievērojot bērnu tiesības un intereses, bet arī likumdevējam normatīvie akti jāpieņem vai jāgroza, aizsargājot bērna tiesības un intereses iespējami labākajā veidā (*sk. Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2004-02-0106 11. punktu*).

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka saskaņā ar starptautisko tiesību normām sociālās un ekonomiskās aizsardzības sistēma (pabalstu veidi un apmēri) un tās uzturēšana ir pašas valsts ziņā un ir atkarīga no valsts ekonomiskās situācijas un pieejamiem resursiem. Turklāt valstij ir plaša rīcības brīvība, lemjot par sociālo tiesību jautājumiem (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 25. februāra sprieduma lietā Nr. 2001-11-0106 secinājumu daļas 1. punktu, Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 14.1. punktu un Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka likumdevējam, īstenojot sociālo un ekonomisko politiku, ir plašas pilnvaras. Tāpat ir respektējams likumdevēja pieņemtais lēmums, kas atbilst sabiedrības interesēm, ja vien šis lēmums nav acīmredzami nepamatots (*sk.: The James and Others v. the United Kingdom, judgment of 21 February 1986, Series A no. 98, para. 46*).

Tomēr šāds secinājums nenozīmē, ka personai nerodas tiesības, proti, tiesības prasīt, lai valsts piešķir tai nepieciešamo sociālo nodrošinājumu. Ja kādas sociālās tiesības ir iekļautas konstitūcijā, tad valsts no tām nevar atteikties. Šīm tiesībām vairs nav tikai deklaratīvs raksturs (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 13. marta sprieduma lietā Nr. 2000-08-0109 secinājumu daļu un Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-10-01 14.3. punktu*).

Minētās tiesības kļūst par indivīda tiesībām, un viņš var prasīt no valsts to realizāciju, kā arī aizstāvēt šīs tiesības tiesā (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 9.3. punktu*).

Īstenojot Satversmē noteiktās tiesības uz sociālo nodrošinājumu, valstij ir pienākums noteikt šo tiesību normatīvo regulējumu, kā arī izveidot efektīvu tiesību normu īstenošanas mehānismu. Valsts pienākums ir ne tikai deklarēt tiesības, bet arī „edzīvināt” tās un uzraudzīt to piemērošanu (*sk. Satversmes tiesas 2004. gada 14. janvāra sprieduma lietā Nr. 2003-19-0103 9.3. punktu*).

Tādējādi no Satversmes 110. panta un Latvijas starptautiskajām saistībām izriet valsts pozitīvais pienākums izveidot un uzturēt sistēmu, kas vērsta uz ģimenes, tostarp bērnu invalīdu, sociālo un ekonomisko aizsardzību.

6. Saskaņā ar Pabalstu likuma 3. panta pirmo daļu regulāri izmaksājami valsts pabalsti, kas tieši attiecas uz bērnu invalīdu, ir ģimenes valsts pabalsts, piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu, bērna invalīda kopšanas pabalsts un pabalsts transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās.

Ģimenes valsts pabalsta mērķis ir sniegt regulāru atbalstu ģimenēm, kurām radušies papildu izdevumi sakarā ar bērna audzināšanu. Ģimenes valsts pabalstu piešķir saskaņā ar Pabalstu likuma 6. un 16. pantu. Pabalsta apmēru noteic atbilstoši Ministru kabineta 2005. gada 26. jūlija noteikumiem Nr. 562 „Noteikumi par ģimenes valsts pabalsta un piemaksas pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību” (turpmāk – Noteikumi Nr. 562).

Piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu piešķir saskaņā ar Pabalstu likuma 6. panta trešo daļu. Tā nosaka: „Ja ģimenes valsts pabalsts piešķirts par bērnu invalīdu, kas nav sasniedzis 18 gadu vecumu, pie pabalsta tiek izmaksāta piemaksa Ministru kabineta noteiktajā

apmērā. Tiesības uz šo piemaksu personai, kura audzina bērnu invalīdu, saglabājas neatkarīgi no ģimenes valsts pabalsta izmaksas, līdz bērns sasniedz 18 gadu vecumu.” Saskaņā ar Noteikumiem Nr. 562 piemaksas apmērs ir 50 latu mēnesī.

Pabalstu transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās, piešķir saskaņā ar Pabalstu likuma 12. pantu. Šā pabalsta mērķis ir sniegt atbalstu speciāli pielāgota vieglā automobiļa iegādei. Atbilstoši Ministru kabineta 2005. gada 26. jūlija noteikumiem Nr. 563 „Noteikumi par pabalsta apmēru transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta piešķiršanas un izmaksas kārtību” pabalsta apmērs ir 56 lati par katru pilnu sešu mēnešu periodu.

Bērna invalīda kopšanas pabalstu piešķir saskaņā ar Pabalstu likuma 7.¹ un 16. pantu, un tas tiek izmaksāts kopš 2006. gada 1. janvāra. Atbilstoši Noteikumiem Nr. 940 pabalsta apmērs ir 50 latu mēnesī.

Pabalsta mērķis ir sniegt atbalstu personai, kas kopj bērnu, kuram VDEĀK ir noteikusi invaliditāti un izsniegusi atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību sakarā ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem.

Tādējādi likumdevējs, pildot no Satversmes 110. panta izrietošo pienākumu īpaši palīdzēt bērniem invalīdiem, šo pantu ir konkretizējis, likumos izveidojot tiesību aizsardzības mehānismu.

7. Lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma līdz tās izslēgšanai no Pabalstu likuma atbilda Satversmes 110. pantam, nepieciešams noskaidrot:

Pirmkārt, vai apstrīdētā norma ierobežoja Satversmes 110. pantā noteiktās bērna invalīda ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem tiesības uz īpašu valsts palīdzību.

Otrkārt, ja apstrīdētā norma ierobežoja Satversmes 110. pantā noteiktās tiesības, vai šāds ierobežojums bija pieļaujams.

7.1. Pabalsts bērna invalīda kopšanai ir viens no pabalstiem, kas noteikts bērnu invalīdu sociālajai un ekonomiskajai aizsardzībai.

Līdz grozījumu izdarīšanai Pabalstu likumā apstrīdētā norma noteica, ka „bērna invalīda kopšanas pabalstu nepiešķir, ja tajā pašā laikposmā vienam bērna vecākam sakarā ar šā bērna piedzimšanu vai kopšanu ir piešķirts maternitātes pabalsts vai bērna kopšanas pabalsts”.

Līdz ar to apstrīdētā norma noteica, ka persona, kas kopj bērnu invalīdu, kuram nepieciešama īpaša kopšana sakarā ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem, nesaņem šo pabalstu, ja tā atbilst noteiktām pazīmēm. Proti, ja tai ir piešķirts maternitātes pabalsts vai bērna kopšanas pabalsts.

Valsts, veidojot sociālo garantiju sistēmu, bauda rīcības brīvību, un tai ir tiesības noteikt dažādus ierobežojumus (*sk. šā sprieduma 5. punktu*). Tomēr apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums noteiktam personu lokam pilnībā liedza tiesības uz valsts īpašo atbalstu bērniem invalīdiem ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem, to nenodrošinot pat minimālā apmērā.

Satversmes tiesa ir konstatējusi, ka bērni, kuriem nepieciešama īpaša kopšana, proti, pastāvīga aprūpe un uzraudzība, pārsvarā ir invalīdi jau kopš bērnības un viņu invaliditāte parasti ir smaga, proti, pielīdzināma pirmajai invaliditātes grupai. Šāda bērna kopšanai ir nepieciešama kādas personas, piemēram, viena no vecākiem, nepārtraukta klātbūtne. Turklāt, ja bērnam invalīdam ir smagi fiziski un funkcionāli traucējumi, kvalificēta slimnieku kopēja klātbūtne var būt nepieciešama arī tādā gadījumā, ja bērnu vienlaikus kopj viens no vecākiem (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2006-08-01 16.3. punktu*).

Bērna invalīda ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem kopšana un aprūpe ietver arī nepieciešamo medikamentu iegādi un rehabilitācijas pasākumu nodrošināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2006-08-01 16.3. punktu*). Attiecīgo

ģimeņu vajadzības ir nesalīdzināmi lielākas sakarā ar bērnam invalīdam nepieciešamajām medicīnas un rehabilitācijas pasākumu izmaksām.

Tādēļ ir atzīstams, ka tiesības saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu nav vecāku gūstamais labums, bet gan bērnu invalīdu ar īpašām vajadzībām tiesības.

Saeimas Sociālo un darba lietu komisija, debatējot par Pabalstu likuma grozījumu projektu, atzinusi, par nepieļaujamu to, ka kāda persona nonākt sliktākā materiālā stāvoklī nekā citas personas. Tādēļ valsts attieksmei pret bērniem invalīdiem ar īpašām vajadzībām ir jābūt jūtami atšķirīgākai un finansiālajam atbalstam, kas domāts bērnam invalīdam, ir jābūt labākam. Līdz ar to attiecīgās tiesības ierobežojošā norma no Pabalstu likuma izslēdzama (*sk. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2007. gada 12. septembra sēdes protokolu Nr. 82, lietas materiālu 32. lpp.*).

Smagi fiziski un funkcionāli veselības traucējumi padara bērnu invalīdu īpaši atkarīgu no citu personu palīdzības un rūpēm. Bez šaubām, šīs rūpes pirmām kārtām gulstas uz vecākiem, tomēr valstij ir pienākums nodrošināt vecākiem nepieciešamos apstākļus, lai padarītu iespējamu viņu pienākumu pildīšanu.

Viens no šādiem apstākļiem neapšaubāmi ir bērna invalīda kopšanas pabalsts, kura saņemšanu noteiktam personu lokam liedza apstrīdētā norma.

Līdz ar to apstrīdētā norma liedza tiesības uz Satversmes 110. pantā noteikto bērnu invalīdu ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem sociālo un ekonomisko aizsardzību.

7.2. Satversmes 110. pantā noteiktās tiesības nav absolūtas. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka pamattiesības var ierobežot Satversmē noteiktos gadījumos, ja to prasa svarīgu sabiedrības interešu aizsardzība un ja tiek ievērots samērīguma princips (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 11. punktu*). Tādējādi, lai noskaidrotu, vai apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums atbilst Satversmei, ir jāizvērtē:

- 1) vai ierobežojums noteikts ar likumu;
- 2) vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis;
- 3) vai ierobežojums atbilst samērīguma principam.

7.2.1. Apstrīdētā norma, kurā ietverts Satversmes 110. pantā noteikto pamattiesību ierobežojums, Pabalstu likumā iekļauta ar 2005. gada 27. oktobra likumu „Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā”, kas pieņemts un izsludināts Satversmē un Saeimas kārtības rullī paredzētajā kārtībā.

Tāpat apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

7.2.2. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts leģitīma mērķa, t.i., nozīmīgu sabiedrības interešu aizsardzībai.

Iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētajai normai nav leģitīma mērķa. Saeimas atbildes rakstā viedoklis šajā jautājumā tieši nav izteikts.

Lai noteiktu, vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis, apstrīdētā norma jāvērtē kopsakarā ar visu Pabalstu likuma 7.¹ pantu.

Pabalstu likums tika papildināts ar 7.¹ pantu, secinot, ka valsts sociālo pabalstu veidā sniegtā valsts atbalsta pašreizējais apjoms nav pietiekams ģimenēm ar bērniem invalīdiem, kuriem nepieciešama īpaša kopšana.

Viens no šā pabalsta mērķiem bija palielināt ģimeņu ar bērniem invalīdiem pirktspēju, vienlaikus pozitīvi ietekmējot arī ekonomiskos procesus valstī, uzlabot dzīves līmeni ģimenēm, kuras kopj bērnu invalīdu, kā arī nodrošināt bērnu invalīdu pilnvērtīgāku attīstību un drošāku aprūpi mājās (*sk. 2005. gada 27. oktobra likuma „Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā” projekta anotāciju. <http://www.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LP1385-0>*).

Ar šo pabalstu bija paredzēts sniegt papildu finansiālo atbalstu ģimenēm ar bērniem invalīdiem, kuriem nepieciešama pastāvīga kopšana

un uzraudzība, lai atbalstītu vecāku (vai citu personu) tiešu iesaistīšanos bērnu invalīdu kopšanā un aprūpē un nodrošinātu iespēju vismaz vienam no vecākiem būt kopā ar bērnu.

Sākotnēji Pabalstu likuma 7.¹ pants paredzēja, ka bērna invalīda kopšanas pabalstu persona nevar saņemt, ja ir nodarbināta (ir uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”). Pabalstu nevarēja saņemt arī tad, ja tajā pašā laikposmā vienam bērna vecākam sakarā ar šā bērna piedzimšanu vai kopšanu bija piešķirts maternitātes pabalsts vai bērna kopšanas pabalsts.

Šobrīd situācija ir citāda. Pirmkārt, Satversmes tiesa atzina, ka bērna kopšanas pabalstu var saņemt arī nodarbināta persona. Tātad bērna kopšanas pabalsta saņemšana vairs nenozīmē to, ka persona noteikti nestrādā (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra spriedumu lietā Nr. 2005-09-01*).

Otrkārt, Satversmes tiesa atzina, ka Pabalstu likuma 7.¹ pantā ietvertais regulējums ir vērsts uz bērna invalīda ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem pilnvērtīgas aprūpes nodrošināšanu ģimeniskā vidē un tam ir leģitīms mērķis – bērna tiesību aizsardzība. Tomēr Satversmes tiesa arī secināja, ka bērnu invalīdu ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem vecākiem ir lieli papildu izdevumi, kas saistīti ar bērniem invalīdiem nepieciešamo medikamentu iegādi, rehabilitācijas procedūru izmantošanu, bet bieži vien arī ar kvalificētu slimnieku kopēju maksas pakalpojumu izmantošanu (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 21. februāra spriedumu lietā Nr. 2006-08-01*).

Arī no jau minētā likumprojekta anotācijas izriet, ka bērna invalīda kopšanas pabalsta mērķis bija sniegt atbalstu ģimenēm sakarā ar papildu izdevumiem, kas rodas bērna invalīda ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem īpašās aprūpes dēļ. Proti, lai „personas, kuras kopj bērnus invalīdus ar mēreni izteiktiem organisma sistēmu funkciju traucējumiem, un personas, kuras kopj bērnus invalīdus ar ļoti smagi izteiktiem organisma sistēmu funkciju traucējumiem, kas nosaka

nepieciešamību bērna invalīda īpašai kopšanai (t.i., bērna invalīda pastāvīgajai aprūpei vai uzraudzībai), neatrastos nevienlīdzīgos sociālekonomiskos apstākļos” (sk. 2005. gada 27. oktobra likuma „Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā” projekta anotāciju. <http://www.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LP1385-0>).

Satversmes tiesa secināja, ka ierobežojums, kas liedza bērna invalīda kopšanas pabalstu saņemt personai, kas ir nodarbināta (ir uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”), ir nesamērīgs. Līdz ar to bērna invalīda kopšanas pabalstu personai ir tiesības saņemt arī tad, ja tā ir nodarbināta.

Izskatāmajā lietā nav iespējams secināt, ka apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums aizsargātu kādas svarīgas sabiedrības intereses. Tā kā bērna invalīda kopšanas pabalstu var saņemt persona, kas ir nodarbināta, nav loģiski šādas tiesības liegt personai, kas saņem maternitātes pabalstu vai bērna kopšanas pabalstu.

Salīdzinot ar šiem pabalstu veidiem, bērna invalīda kopšanas pabalstam ir atšķirīgs mērķis. Proti, maternitātes pabalsta mērķis ir aizstāt darbā negūtos ienākumus. Bērna kopšanas pabalsta mērķis ir sniegt atbalstu ģimenēm sakarā ar papildu izdevumiem, kas rodas, kopjot bērnu līdz divu gadu vecumam, un šā pabalsta saņemšana nav saistīta ar nosacījumu, ka persona nav nodarbināta.

Savukārt bērna invalīda kopšanas pabalsta mērķis ir sniegt atbalstu ģimenēm sakarā ar papildu izdevumiem, kas rodas bērnam invalīdam nepieciešamās īpašās aprūpes dēļ. Tātad katram no šiem pabalstiem ir atšķirīgs mērķis. Līdz ar to nav pamata noteikt ierobežojumu personas tiesībām saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu laikā, kad tā saņem maternitātes pabalstu vai bērna kopšanas pabalstu.

Tādējādi apstrīdētajā normā noteiktajam ierobežojumam nav lēģitīma mērķa un tā neatbilst Satversmes 110. pantam.

8. Tā kā apstrīdētajā normā noteiktajam ierobežojumam nav leģitīma mērķa, nav nepieciešams izvērtēt šā ierobežojuma atbilstību samērīguma principam.

9. Konstatējot apstrīdētās normas neatbilstību kaut vienam Satversmes pantam, tā atzīstama par prettiesisku un spēkā neesošu. Līdz ar to nav nepieciešams izvērtēt minētās normas atbilstību Satversmes 91. pantam.

10. Kaut arī apstrīdētā norma nav spēkā kopš 2008. gada 1. janvāra, tomēr laikā, kad šī norma bija spēkā, tā tika piemērota un līdz ar to aizskāra Iesniedzējai Satversmes 110. pantā noteiktās tiesības.

Tāpat iespējams, ka ir vēl citas personas, kuru tiesības apstrīdētā norma aizskāra un kuras līdz brīdim, kad spriedums stāsies spēkā šajā lietā, ir uzsākušas savu aizskarto tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem.

Satversmes tiesai iespēju robežās jāgādā, lai, nosakot brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku attiecībā uz kādu personu grupu, netiktu nodarīts kaitējums šo personu interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2005-25-01 23. punktu*). Lai novērstu apstrīdētās normas piemērošanas rezultātā radītās kaitīgās sekas, nepieciešams noteikt, ka attiecībā uz Iesniedzēju un citām personām, kuras līdz šā sprieduma spēkā stāšanās brīdim ir uzsākušas savu aizskarto tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, apstrīdētā norma zaudē spēku ar brīdi, kad šīm personām faktiski radās Satversmes 110. pantā noteikto tiesību aizskārums.

Atbilstoši Noteikumu Nr. 940 11. punktam bērna invalīda kopšanas pabalstu piešķir ar dienu, kad ir izsniegts VDEĀK vai tās struktūrvienības (vispārēja vai speciāla profila VDEĀK) atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību bērnam līdz 18 gadu vecumam, kuram smagu fizisku vai funkcionālu traucējumu dēļ nepieciešama īpaša pastāvīga kopšana.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Valsts sociālo pabalstu likuma 7.¹ panta otro daļu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam un attiecībā uz Jolantu Kalniņu-Levinu, kā arī citām personām, kuras līdz šā sprieduma spēkā stāšanās brīdim ir uzsākušas savu aizskarto tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, par spēkā neesošu no 2006. gada 1. janvāra.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Uldis Ķinis